



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

**Den Advocaet Van Qvaede Saeken Met Naeme Daniel Van  
Henghel Predikant Tot Uytrecht**

**Hazart, Cornelius**

**Antwerpen, 1673**

Het II. Deel. Van de HH. Sacramenten.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71559](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71559)

dichte woerden: maer iacobus spreekt van 'de wercken die in het waere gheloobe gheschieden: inder borghen dat dit seer wel saemen staet / te weten dat men dooz de wercken van de wet Moysis niet gherechtveerdicht en worde / ghelijck Paulus seght / maer dat men gherechtveerdicht wort dooz de wercken die in t'waere gheloobe gheschieden / ghelijck iacobus seght. Doch t'is te verghaefse ghepzaet teghen menschen die gheen ander fondament en hebben als haere eyghen phantasie ende vernuft / noch gheene andere preuen als haer enckel segghen sonder eenighe slot-reden.

## HET II. DEEL.

### *Van de HH. Sacramenten.*

#### I. ARTYKEL.

#### Onwetentheydt van Daniel aengaende den H. Doop.

**A**engaende dit H. Sacrament / seght ghy Pag. 31. dat de Roomsche ghesinde het selbe ghecorumpereert ofte mishandelt hebben / om dat se aen het onwendigh water hadt toeschrijven de afwaschinge der sonden / ende leeren dat Christus aen t'water de kracht heeft ghegheben van ons te heyligen / ende ons te verderbaren tot een ghesesselick leven.

Ghy moest'er by gheboeght hebben. Dat het water niser een instrumentele oorzake is / ende dat noch maer ten deele / als mede-werkende oorzake met de woerden ofte soeme des Doops.

Doch laet ons hooren hoe ghy onse leere bestrijdt. Ghy seght dat de schrijtuere duydelyck leert dat den onwendighen doop ons niet en behout.

Maer seght de schrijtuere dit?

Ghy stelt ons eerst dooz / 1. Pet. 3. 21. daer den apostel



poel seght: Het tegen-beelt van de Arcke Noe, t'welck den Doop is, behout ons nu oock,

Ghy moet gedoopt hebben als ghe dese schijfuer op het papier heft gheset: want als Petrus seght dat den Doop ons behoudt, is dat te segghen / dat den Doop ons niet en behoudt / ghelijck ghe bewijfen moet?

Maer ghy seght dat Petrus de reyninghe der sonden beschrijft aen het bloede ende gheest Christi.

Wat segghen wy oock: maer hier ynt en volghet niet dat het water oock niet en reynicht als instrument / niet dooz soo veel als het enkel water is / maer dooz soo veel als het gheheylt wort / ende sijn kracht heeft dooz het bloede Christi.

Wilt ghy sien dat Petrus dit mede seght? 1. Wy segt hier dat den Doop ons behout / dat en kont ghy niet hooren. 2. Seght hy dat den Doop gheene afwaschinghe van de huylicheit des lichaems is / siende op de wasschinghen der Ioden die het lichaem wel supberden / maer niet de conscientien / ghelijck Paulus seght *1. Cor. 6. 11.* maer eene afwasschinghe vande conscientie, ende dat oock door het water: want Petrus seght expresse dat wy dooz den Doop worden behouden / ghelijck Noe met sijne familie wierdt behouden door t'water: maer dat water heeft waerlijk ende eyghentlijk Noe met sijne familie behouden; Ergo t'selve doet het water ten opsigte van ons / in den Doop. Alsoo wort ghy / Maester Daniel in twee eyghen stricken ghebängen die ghy dooz onse boeten ghelept hadt.

Doozders hoopt gy ick en weet niet hoe vele schijfuer-plaetsen te saemen om te toonen dat de schuld van de sonde niet werch genomen kan worden als dooz het tansoen / bosdoeninghe / ende verdiensten van het diepste bloede ende doode des middelaers ende salichmakers Iesu Christi.

Wat weten wy wel / gy en moest ons dat niet komen leeren; want dit hebben de Roomsch-ghelinde gheleert ter der opt Calvinist in de werelt was: niet te min sijn teghen en strijdt niet dat het water van het doop sel ons supbere als instrumentele oogsaecke dooz de



kracht die het ontfanght van de volboeninge ende bediensten vande doot ende bloedt Christi.

Dit staet klaer *1. Ephes. 5. 25.* Christus heeft sijne kercke bemindt, ende sijn selven gegeven voor haer, sijnverende haer met het badt des waters in het woordt des levens.

Item *Tit. 3. 5.* Hy heeft ons salich ghemaect door het badt der weder-gheboorte, ende vernieuwinghe des H. Gheests.

Hier seght immers de schrijtuere met klaere woorden dat wy ghesunbert en saligh ghemaect worden niet alleen met het water, maer oock door het water: maer om te toonen dat dit dooz enkel water niet en gheschiedt / voeghe'er de schrijtuere by / dat oock de wozden daer moeten by-komen / ende om te toonen dat dit altemael sijne kracht heeft upt de doot ende bloedt Christi, daerom seght de schrijtuere / dat Christus, sijn selven booz sijne kercke ghegheben heeft / ofte booz haer is ghestozden.

Dit is oock wel te bewercken dat de schrijtuere dese twee dinghen saemen voeght / ende tusschen beyde ondersheyt maect / te weten / het water, ende de vernieuwinghe vanden H. Gheest, om te toonen dat het water mede-werckt met den H. Gheest, niet als de principale oorzake / want dese alleen is de doot ende bloet Christi, ergo als instrumentele.

Immers / wat wilt ghy klaerder als het ghene Christus selve gheseyt heeft *Ioan. 3. 5.* te weten dat wy in het Doopsel herbozen worden / upt het water, ende den gheest? upt beyde?

Maer ghy seght dat een uperlijck element de smet- te der sonde niet en kan wech nemen.

Ich antwoorde 1. Een uperlijck element en kan dat niet doen upt sijn selven / dat is waer? E'en kan het niet doen dooz de kracht Godts / dat loochene ick.

Ich antwoorde 2. E'en kan dat niet doen als de eerste ende principale oorzake / dat is waer: E'en kan het niet doen als instrumentele / dat loochene ick.

Daerom loochene ick oock het ghene ghy boozder seght / te weten / dat soo reene uptwerkinghe aen een uper-



uyterlijck element niet en kan medeghedepit worden:  
naer haer dat gheschreben?

Ghy stelt ons vooz 1. Cor. 6. 11. maer ick en kan  
naer niet binden dat Paulus seght dat de kracht aen het  
water niet en kan mede-ghedepit worden.

Ter contrarion Paulus boeght het wasschen by den  
Gheest, seggende: Ghy sijt ghewasschen: wat volght  
hier uyt? gy sijt gheylight, te weten dooz t'afwasschen:  
naem om onderscheydt te maecken tusschen het ghene  
dat volght / seght hy noch voozder: maer ghy sijt ghe-  
rechtveerdicht in den naeme des Heeren, ende door den  
gheest van onsen Godt, dat is (ghelijck de woorzen  
1. Cor. 12. 13. / ende maniere van spreken uytwijzen) ghy wordt  
reel gheheplight dooz t'afwasschen met water / maer  
ghet water moet komen de aenroepinge vanden nae-  
me des Heeren, ende den gheest Godts, t'welck al te-  
mael saemen ghenomen u stelt in eene volmaecte  
rechtveerdichgheyt.

Indien ghy dese woorzen wilt verstaen ghelijck  
den Bybel doet Num: 21. gheeft my eerst de reden  
waerom dat Paulus ter stont naer het afwasschen seght  
dat wy gheheplight sijn / en dan de rechtveerdichmae-  
kinghe toeschijft aen den gheest Godts.

Het ghene ghy nu voozders seght / is meet belac-  
kens als beantwozdens weerdigh / te weten / soo ee-  
ne kracht van t'een oft het ander te willen toeschrijven  
aen een uyterlijck element soude smaecten nae t'heg-  
bendom / die met water de schult des gewoets wilden  
afwasschen als te sien is in Pilatus *Matth. 27. 24.*

Soete by utwe sinnekens daer in gherust: want de  
Heydene, gelijk oock de Joden, meynden dat se dooz  
wassel water, de schult van haer ghewoet kosten uyt-  
wasschen / dat is verre van ons / want wy en schrijven  
niet toe aen het water / ten sy dooz de kracht die het  
water van het bloedt ende doot Christi.

Het argument dat ghy teghen ons Pag. 33. treckt uyt  
de *Arminius lib. 2. de effect. Sacram. cap. 11.* is van hem  
soo beantwozt gheweest dat Guil. Amelius dese  
beantwozdinghen met sijne repliken niet en heeft  
kunnen wederlegghen als met eenen hoop gdele woor-  
den.



den. **J**immers die is de heele substantie in't kozt. **Z**o-  
**g**lius hadde gheseydt: **E**' is onmoghelijck dat de Sa-  
**r**ramenten/ de welcke grobe ende lichaemlycke dingē  
 sijn/ tot de ziel konnen komen / **E**rgo sijn en supbeten de  
 huplijcheden der sonden niet die in de ziel sijn

**H**ier op antwooyt **B**ellarminus, dat een grobe ende  
 lichaemlycke saeke uyt haer natuerem de ziele niet en  
 kan wercken / maer wel door de kracht Gods, ghelijck  
**A**ugustinus seghet *Tract. 80. in Ioan.*: Het water raecht het  
 lichaem, ende het suyvert het herte.

**D**it bevesticht **B**ellarminus, met twee andere exem-  
 pelen: 1. met het vier der helle het welcke de zielen  
 bande verdoemde pynicht / ende nochtans lichaem-  
 lyck is. 2. **M**et ons eyghen lichaem/ t'welck onse ziele  
 soo vast hout dat se daer niet en kan uyt-gaen als  
 se begheert: seghet ghy my nu: hoe kan het hetsch  
 hyper/ ende ons lichaem/dese uytwerckinghen hebben  
 in Gheesten?

**A**ntgaende het wercken der **H**. Sacramenten ex  
 opere operato t'ghene ghy aenraecht *Pag. 33* daer van  
 seghet ghy seer wel dat het maer **S**cholastijcke contro-  
 versien sijn / of se phyfice wercken ofte moraliter: ober-  
 sulcx en raecht dit het gheloof niet / daerom nochtans  
 en laet het niet seker te sijn dat de **H**. Sacramenten  
 wercken ex opere operato, al hoe-wel men dijputert  
 ober de maniere ofte wyse; **A**lfoo hielt het **A**ugustinus  
 vooz vast *Epist. 29. ad Hieron.* dat de sonde van **A**dam  
 aen sijne naekomelinghen wordt overghesedt / noch-  
 tans bekende hy dat hy niet en wist op wat manier dit  
 gheschiedde / alsoo ist mede van de verrijffnisse der  
 dooden / en vele andere stucken. **D**ienbolghens en  
 mach men niet segghen dat eenigh ghelaofs-stuck niet  
 en bestaet om dat men de maniere niet en weet op de  
 welke de saeke gheschiedt is / die men ghelaof.

**W**at heht ghy noch al / **D**omine **D**aniel? **G**hy seghet  
*Pag. 34* dat het intwendigh ende gheestelijck instrument  
 om ons **C**hristi ende aller synder twelvaden deelachtich  
 te maeken / ende waer vooz tog gherechtbeerdicht en-  
 de gheregnicht worden / is / **D**olghens de **S**chijfuer/  
 het gheloof.



Wapen twijffel het gheloof moet'er sijn / want son-  
 der dit fundament / en kan men niet een sier houtwen;  
 Maer ick en kan in de heele schiztuere niet binden  
 dat het gheloobe ALLEEN den mensch rechtbeerdicht  
 of regnicht: ter contrarien ick vinde by den H. Iacobus  
 dat den mensch gherechtbeerdicht woze niet dooz het  
 gheloof alleen / maer oock dooz de wercken: ick  
 wenschte wel soo eene plaetse te sien daer klaer geseyt  
 woze / Den mensch woze gherechtbeerdicht dooz het  
 gheloobe ALLEEN.

Ghy seyt ons dooz / Galat. 2. 20 daer Paulus seght:  
 ick leve door het gheloove vanden sone Godts.

Maer Paulus en seght niet dat hy dooz het gheloobe  
 ALLEEN leeft / daerom en volght uyt sijn segghen niet  
 dat hy dooz niet anders en leefde als dooz het geloof/  
 andersints en kan ick niet begrypen hoe hy 1. Cor. 13.  
 seght dat hy niet met allen en waer indien hy de lief-  
 de niet en hadde / soo moest hy dan oock leven dooz de  
 liefde / want sonder die was hy niets / ofte als een  
 doot mensch.

En anderen / als ick segghe / ick leve dooz mijne  
 ziele / daerom en sluyt ick het lichaemelyck boetsel  
 niet uyt / daer ick dooz leve. Ergo als Paulus seght:  
 ick leve door het gheloof, daer uyt en volght niet dat  
 hy ALLEEN dooz het gheloof leefde. Al t'selbe ant-  
 woorde ick op uwe andere dzy schiztuere plaetsen E-  
 phes. 3. 17 Rom. 5. 1. Act. 15. 9.

Doorders seght ghy Pag. 34. De H. Sacramen-  
 ten sijn de middelen ende instrumenten om ons in de  
 gemeenschap Christi en synder weldaden meer en  
 meer te verstercken ende te troosten / t'welck sy doen by  
 name van beteckeninghe ende verzghelinghe synder  
 ghenade ende weldaden: alsoo / seght ghy / is het wa-  
 ter in den doop een waer- teeken en zeghel vande gee-  
 stelycke ende inwendighe afwasschinghe der sonden etc.

Dit altemael segghen wy mede: Maer de schiztue-  
 ren die ghy ons boozstelt / en doen niet te propoosse/  
 noch om te bewyisen dat het water ende afwasschinghe  
 in den doop een teeken en zeghel is, noch heel mit dat  
 het dooz de kracht Godts in onse ziele niet en werckt.

Niet



Maet het eerste: want de'se slot. reden en deught niet: Paulus *rom. 4. 11.* seght vande besnydenisse alleen dat se een teeken en zeghel was/ Ergo hy seght dat oock van den Doop

Vreden waerom dat dit niet en volghet/ is / om dat'er meer onderscheydt is tusschen de *H. Sacramenten* van het out testament / t'welck niet anders als schaduwten waren/ en tusschen die van het nieuwe / t'welck de waerheyt is/ als'er is tusschen een schaduwe ende een lichaem.

2. Ghy moet my eerst proheren dat de besnydenisse een Sacrament van het out testament is geweest: kont ghy dit niet doen? soo deught uw' beslyt noch veel min.

3. Ghenoemen t'waer soo / dan moet ghy my noch betoonen dat dese consequentie bast staet: Paulus seght dat het water en wasschinge in den doop een teeken en zeghel is/ Ergo hy seght dat het water ende afwasschinghe niet en wercken in onse zielen; Probeert nu eens die consequentie.

Ghy en probeert oock niet met uwe tweede schryftuer-plaerse *Ti. 3. 5.* dat het water in onse ziele niet en werckt: want daer de schryftuere opentlijck seght dat het water-badt van den Doop ons saligh ghemaeckt heeft / ende daer se seght *Ahor. 22. 16.* dat onse sonden doop den Doop afghewasschen worden / daer en weet ghy niet anders te segghen/ als dat dit eene oneygentijcke maniere van spreken is.

Als ghe soo met de schryftuere weet om te springen/ soo en is het niet wonder dat ghe van de geloofs-stucken maect al wat ghe begheert.

Maer gy seght dat soo eene oneygentijcke maniere van spreken ontrent de materie der Sacramente in de schryftuere deurgaens gebruycelijc is. Ick hebbe niet als in hier bescheyde schryfte contrarie getoont: maer ick segge noch eens dit is de gewoonte/ oft/ om beter te seggen/ de hartneckicheyt van uwe Secte / met den hopy voort te gaen sonder eens aen te sien wat partijt seght / ende alsoo ghedeurt het dat ghy/ ende alle uws ghelijcke niet anders en doen als ghetuerigh het sel-



te verhaelen sonder d'argumenten van Partije te wederlegghen / ende soo waameer men hun daer toe present / sy en weten niet anders te segghen / als t'en is de pijn niet weert te beantwoorden: Alsoo daerom / somen oock de meeste hottericken ghehouden worden door de gheleerste.

Doch laet ons nemen dat soo eene onegghenelijcke maniere van spreken outrent de Sacramenten gebuyghelich 33. als hy exempel / De besnydenisse is het verbodt / het Paeschlam is den deurganck. Sijt ghy noch soo ontwetende in de schijftruere dat ghe niet en weet dat de schijftruere daer expresselijck hy-boeght dat de besnydenisse, en t'Paeschlam, teekenen waeren / gheelijck salus oock de besnydenisse noemt: toont my yet sulcx in de schijftruere / van t'Doopsel: waer seght se dat den doop een teeken is: en of s'het noch segde / ten volghet den wel niet dat het water van t'Doopsel om dat het een teeken is daerom door de kracht Godts in onse ziel niet en wercht: want t'en strydt teghen malhanderen niet / een teecken te sijn, ende in onse sielen te wercken.

Neert dan boogtaen heter uwe lesse / eer ge de Roomse ghesinde komt onderwijsen.

Hebt ghy niet meer te segghen teghen ons Doopsel: laet ons noch een staeltjen hoorzen van uwe ontwetensgheyt.

Ich hoorze u Pag. 34. Enckelijck verhaelen / ons / ende uwe erghen ghevoelen aengaende de nootsakelijckheit van den Doop / maer ick en sie niet een bestandigh argument om het onse te wederlegghen / noch eenighe preube om het uwe te bevestighen.

Ghy seght anders niet / als / ten kan niet ghesden dat'er staet Ioan. 3. 5. Ten zy dat yemant gheborn worden wyet het water en gheest, hy en kan in het Coninckrijcke Gods niet ingaen.

Wel is dit niet soo klaer gesegt als den dagh dat den Doop nootsakelijck is tot de salicheyt? ofte dat niemant salich kan worden sonder den Doop? is dit niet de selbe maniere van spreken die Christus ghebruyckt heeft Matth. 5. 20. segghende: Ten sy dat uwe rechtveerdig



veerdicheyt overvloedigher zy als die van de Schrift-geleerden en Phariseen, ghy en sult iu't Rijck der hemelen niet ingaen? Item *Luc. 13. 3.* Ten zy dat ghe penitentie doet, ghy sult allegaer vergaen. **Wat is dit anders te segghen als dat die rechtveerdicheyt ende penitentie nootsaekelijck waeren om salich te worden / en om niet te vergaen?** Maer daer en is niet een tittelken onderschept tusschen de maniere die Christus ghebeyndt als hy spreekt van den Doop / ende tusschen dese twee leste manieren van spreken; Hoe kan men dan klaerder nyt de schrijtuere betoonen dat den Doop soo nootsaekelijck is tot de salicheyt dat men sonder den selven in het Rijcke der Hemelen niet en kan komen / ghelijck so daer niet ingaen en kostten die gheene overbloedigher rechtveerdigheyt en hadden als de schrijft geleerden en Phariseen?

Dit leste en kont ghy niet loochenen / Ergo oock niet het eerste. Maer ghy seght dat Christus hier niet en spreekt van den uytelijcken Doop / immers niet van dien alleen / noch te princepael; maer of alleen of principael van den inwendighen Doop / of de beteckende saeke des Doops / te weten de weder-geboorte / de welcke dooz den gheest gheschiet / ende absolut nootsaekelijck is.

Ghy praet ebeneens gelijk yemant die droomt / ende seif niet en weet wat hy seght: wat wilt ghy ten lesten bewijzen of te besluyten? wilt gy hebben dat Christus van beyde spreekt en van den uytelijcken, en van den inwendighen Doop / ghelijck sijne woorden klaerder ligghen als het liecht vande sonne: soo sijn dan / en den uytelijcken, ende den inwendighen Doop / beyde soo nootsaekelijck dat men sonder een van beyde inden hemel niet en kan komen.

Wilt gy hebben dat Christus alleen spreekt van den inwendighen Doop? dat is / vande weder-geboorte etc? waer staet dat? hoe bewijst ghy my dat uyt de woorden Christi? daer hy uytzuckelijck seght dat wy door het water, dat is / dooz den uytwendighen Doop / ende door den Gheest, dat is / dooz den inwendighen Doop / moeten herhozen worden etc? waerom ex-  
piceet



preet ghy / aenghesien dat Christus selve gheene ex-  
ceptie en maect?

Al wat ghy by-brenght tot uw' bewijs Pag. 35. is  
dit: Den sin van het vyfde vers is een / en het selve  
met t' derde vers / daer de weder-gheboorte alleen ge-  
noemt wort.

Meester Daniel, hier gaect ghy soo lustigh teghen  
den wint / als ghe tot noch toe gedaen hebt: wat praet  
gh' al? Ghy seght dat in t' derde vers, de weder-ghe-  
boorte alleen wort ghenoeit / en daer dooz verstaet gy  
de inwendighe weder-gheboorte: wie heeft u die auto-  
riteit ghegeven om dit soo te verstaen / daer Christus  
alleenlyck spreekt van de weder-gheboorte in t' ghe-  
meen: t' welck hy in t' vyfde vers hreedt verklarende /  
seght dat die weder-gheboorte verstaet: upt het water en  
den Gheest, en daerom is t' valsch dat het vyfde vers  
ghelyck ghy seght / een en het selve is met t' derde: want  
het vyfde is eene openbaere verklarunghe van het der-  
de: ofte het ghene dat Christus in t' ghemeen hadde ge-  
segt v. 3. seght hy in het besonder v. 5. Dus herre met  
al u praeten en doozomen.

## II. ARTIKEL.

### Onwetentheydt van Daniel aen- gaende het H. Sacrament des Avontmaels.

Voor eerst reket Daniel Pag. 36. booz eenen mis-  
slach vande Roomsche kercke / dat se den kelck  
niet en gheeft aen de leeken / ende seght dat dit is te-  
gen de instellinghe Christi.

Hier gaet het spel wederom aen op sijn Geusegh / dat  
is / met den kop henen gaen sonder eens aente sien wat  
de catholicken soo menichmael hier teghen gheschre-  
ven hebben / ende met klaere schyftuer-plaetsen ghe-  
toont dat dit ontrecken vanden kelck aen de Leeken  
niet en sijdt teghen de instellinghe Christi.

Wat



Wat doet Meester Daniel? hy gaet me erghens upt den hoek soecken een argument van de Catholijcken; daer hy dan gaet op swetsen en swieten als of de sacker booz ons gantsch verlozen waer.

Wat is dit booz een argument? De Roomsche ghesinde, seyt hy / segghen. Daer het lichaem is / daer is het bloedt mede / want het lichaem Christi en is niet sonder bloedt: derhalven en hebben de Leeken ofte Communicanten / het lichaem in de hostie ontfangende / ende saemen het bloedt / den kelck niet van noode.

Maer ghy armen bloet als ghe sijt? Sijt ghy soo ontwetende in onse schriften dat ghe gheen ander argument en hebt konnen boozt-hyngghen als dit alleen? wil ick u wat segghen? sou verre ist van daer dat ick dit argument teghen u soude gebuycken / dat ick't ter contrarie niet eens en wil aensien: wy hebben wel andere pijlen op onsen koker om u te treffen: bewijst ghy waer eens dat het onthouden banden kelck strijdt tegghen de instellinghe Christi; coutagie / begint eens.

Gy stelt me boozt'gene staet *Matth. 26. 26. 27* maer hier en kan ick anders niet binden / als dat Christus het abontmael instellende sijn lichaem ende bloet heeft gegeven aen sijne twaelf Apostelen: Ergo hy heeft het soo inghestelt dat beyde nootsaeckelijck moet ghegheben worden aen alle gheloobighen / die consequentie en deught niet.

Ick toon'et klaar upt den *H. Lucas 22. 19.* en *Paulus, 1. Cor. 11. 24.* Als Christus, segghen sy / nu het lichaem hadde ghegheben / seyde hy tot sijne Apostelen: doet dat tot mijnder ghedachtenisse: van twee zijden wordt toe ghestemt dat Christus, met die woorden de macht gaf aen sijne Apostelen niet alleen om het lichaem te nutten / maer doek te bedienen aen andere ghelijck Christus ghedaen hadde: terstont dan naer datse het lichaem hadden ghenut / wierden sy tot Priesters, of Bedienaers ghestelt: Toen heeft Christus haer eerst den kelck ghegeven ghelijck blijkt upt het verbolgh van Lucas en Paulus, Soo gaf hy dan den kelck aen Priesters ofte Bedienaers; maer ghy self moet bekennen dat de Leeken gheene bedienaers en sijn van dit



die H. Sacrament/ Ergo ghy moet bekennen dat het  
niet en seghde teghen de instellinge Christi, aen de Hee-  
ren den kelck niet te gheven.

Die tweede schyftuer plaetse upt 1. Cor. 11. 23, &c.  
En probeert niet anders als dat de ghelooighen op  
dien tijt onder beyde de ghedaenten communiceerden/  
maer dat het byz stont het een oft het ander te doen/  
blijkt upt dat selve capittel vanden Apostel v. 29. daer  
hy seght: Soo wie onweerdelijck eet ofte drincke &c.  
En van beyde / niet te saemen / maer eten OF drinck-  
ken/ ghelijck den Griekischen text heeft / ende alle an-  
dere texten behalven utwen Bijbel / die in de plaetse  
van OFTE, heeft ghestelt ENDE, teghen de algeme-  
ne bettekeninghe van het Griekisch woordeken.

Blijkt 2. upt Ioan. 6. 51. 58. Daer Christus het een-  
igh leven belooft oock aen de ghene die alleen het  
broot sullen eten: Soo en is het dan niet nootsakelijck  
om t' eeuwighe leven te hebben / den kelck te drincken  
verhalven / als Christus nu seght dat men kan salich  
worden met beyde t' ontfangen gelijck hy doet v. 35. 54.  
ende daernaer / dat men kan salich worden met een al-  
leen/ gheeft hy met soo eene maniere van spreken niet  
ghenoegsaem te kennen dat het byz staet ofte beyde  
de ghedaenten te saemen / ofte eene alleen te ontfan-  
ghen / ende dat het onse salicheyt niet verhinderen en  
kan ist dat wy maer een nutten?

Blijkt 3. upt Act. 2. 46. 20. 7. daer gheseyt wordet  
dat de eerste ghelooighen broot bracken, dat is / het  
vroonmael hielden, ghelijck utwen Bijbel dit oock ver-  
staet / sonder te segghen dat se den kelck naemen.

Indien ghy seght dit moet' er onder verstaen wo-  
den: Gheeft me hier van bewijs: Ghy sult me seg-  
ghen om dat op andere plaetsen vande schyftuere he-  
de saemen ghevoeght wozt/ ende het eten des broodts /  
ende het drincken des kelcks: Soo besluyt ghy dan  
hier upt dat soo dichtwils als in de schyftuere / alleen  
van t' eten des broodts wordet ghesproken daer onder  
alregh moet verstaen worden het drincken des kelcks.  
Hier teghen maect ick een besluyt dat byz wat be-  
standigher is: Ick binde naemelijck acht verscheyden  
plaetsen



plaetsen daer alleen wozt ghesproken van 't broodt / te weten. Ioan. 6. 50. 51. 52. 29. Act. 2. 26. Act. 20. 7. 11. ende 1. Cor. 10. 17. op den anderen kant binde ick thien ofte elf daer ghesproken wozt van 't broodt ende beker te saemen. Du is de questie waerom dat die eerste schrijftuer. plaetsen moeten nae de tweede ghebraygt woerden? gheeft my reden daer van. Ondertusschen ghebe ick u dit beslypt.

't is seker dat de schrijftuere niet met allen en heeft ghestelt sonder reden / naemelyck als se een en de selve saeke soo dickwils herhaelt: Ergo 't en is niet sonder reden dat se spreekt van 't broodt alleen / ende dit soo dickwils herhaelt: maer ick en kan gheene andere reden binden waerom dat se dit ghedaen heeft / als om te toonen dat het eten van 't broodt alleen ghenoechsaem was tot de salicheyt: Ergo ick segge dat 't her daerom ghedaen heeft; ofte soo niet / gheeft my eenighe andere reden ist dat ghe kont.

2. Daer de schrijftuere bykans ghelijckelijck soo wel het een seght als het ander / daer en is gheen reden waerom dat men het een soo wel / ghelijck het daer licht / niet en souden aennemen als 't ander: maer de schrijftuere spreekt bykans ghelijckelijck soo wel van het broodt alleen / als van 't broodt ende den beker te saemen: Ergo daer en is gheene reden waerom dat men de spreuken van 't broodt alleen / niet soo wel en souden aennemen gelijk se daer ligghen / als de spreuken van 't broodt ende beker te saemen.

Daerom utwe derde schrijftuere. plaetse Ioan. 6. 53. 54. &c. en probeert nu niet een hayt: want alhoewel dat Christus daer seght / dat sijn vleesch waerlijck spijs is / ende sijn bloet waerlijck dranck, hy seght oock tot hem mael toe / dat hy het eeuwighe leven sal hebben die sijn vleesch eet / sonder te spreken van sijn bloet / ergo hier dooz toont hy klaer dat het ter salicheyt niet noodich en is sijn bloet te drincken.

Uwe vierde schrijftuere. plaetse / naemelyck Drinkt alle daer uyt Matth. 26. 27. en probeert oock niet met allen: want / ghelijck boven betwefen is uyt Lucas en Paulus dese woorden heeft Christus gheseyt tot sijnen apostelen



postelen als se nu Bedienaers of Priesters waren / ergo  
 op dese woorden en volght niet dat de Leeken den  
 dienst moeten doen.

### III. ARTICKE L.

Onwetentheydt van Daniel in materie  
 vande Transsubstantiatie.

Ghy seght 1. Pag. 36. Te ghelooften de herando  
 ringhe van 't broodt in het lichaem Christi, ende  
 van den wijn in het bloet Christi, strydt teghen 1. Cor.  
 11. 26. 27. daer Paulus, nae de consecratie ende gespro  
 ken segghen / het selve noch broodt noemt.

Is dit een argument vooz eenen Medikant van  
 Wyrecht? volght dit? Het woort broodt ghenoemt / er  
 go 't is broodt? op de selve maniere soude ick argu  
 menteren: By den H. Mattheus 11. 5. woorden desien  
 blinde ghenoemt / ende de kreupele / gaende / ende de  
 ghefonde / melacrsche / ende de hoozende / dooden / ende  
 de lebende / dooden / Ergo de siende waeren met'er  
 deet blindot / etc?

En anderen sijn gg noch soo onerbaren in de schryf  
 tuere dat ghe niet en weet dat dit woorddeken Broode  
 niet altydt en beteeckent / broodt in specie? maer me  
 nigmael te segghen is spijs. Siet Gen. 31. 54 ende 37.  
 24. ende 43. 25. Item Exodi 2. 20. Item Iud. 19. 5.  
 Ruth. 2. 17. 1. Reg. 28. 22. Matth. 15. 2. Luc. 14. 1. ende  
 op menighe andere plaetsen sulc ghy vinden dat het  
 woorddeken broodt, beteeckent Spijs in't ghemeen /  
 daerom heeft Christus gheseydt Ioan. 6. mijn vleesch  
 is waerlijck spijs: ende niet / mijn vleesch is waerlijck  
 broodt / om dat wy daer opt souden besluyten / dat soo  
 dikwils als de schryftuere dit woorddeken broodt, in  
 dese materie / soude ghebrycken / dat men daer deur  
 gheen broot in specie / maer Spijs verstaen moet?

Numers nu kont ghe sien dat dese twee consequen  
 tie: Het worde broodt ghenoemt, Ergo 't is broodt, niet  
 meer en verstaet als dese: Het vleesch Christi is waerlijck  
 spijs, ergo het vleesch Christi is waerlijck broodt.

Ghy



Ghy seght 2. Christus heeft *Matth. 26. 29.* t'ghene hy ghedroncken hadde wijn ofte de vrucht des wijn-stocks ghenoeemt.

Ghy moest den H. Lucas hier beneffens ghestelt hebben / want hy verklaert *Matthæum* ghelyck de *Evangelisten* malkanderen dickwils verklaeren; wat seght dan Lucas hier van? leest utwen *Bijbel* daer sult ghy het sien in de aenmerekinghe op het 18. vers / daer staet soo: Den eersten drinck-beker schijnt van Christo ghegheven te sijn tot een besluit van 't Pascha, nae de gewoonte der Ioden, waer op de instellinghe des avontmaels terstont is ghevolght, in het welcke naer het uytdeelen des broots, oock den beker uytghedeelt is.

Voort ghe wel wat hier gheseyt wort: hier wort onderschept ghemaect tusschen twee bekers / den eersten, den welcken Christus vooz-ghedroncken heeft ende ghegheven aen syne Apostelen terstont naer het eten van 't Paeschlam / eer hy het 2. Avontmael instelde: want (ghelyck utwe *Bijbel* wel segt) dit was de gewoonte der Ioden. Den tweeden beker was die Christus gaf aen syne Apostelen als hy het Avontmael instelde.

Nu is de questie van wat beker dat Christus sprack / als hy seyde: Ick en sal van dese vrucht des wijn-stocks niet meer drincken &c?

't is seker dat hy sprack niet van den tweeden maer van den eersten beker / want dit staet soo klaer by den H. Lucas, dat hy moet blindt zyn die 't niet en siet / ofte berhaert van gemoet die het loochent. Ick toon 't uyt d'eyghen woorden van Lucas *v. 14, 15, 16, 17.* Hy seght dat Christus eerst het Paesch-lam geeten heeft, dit beken utwen *Bijbel Num. 15.* dit geeten synde / ofte immers terwijle dat hy noch lefich was / seyde hy tot syne Apostelen: Ick en sal daer van niet meer eten, waer van 't paeschlam: Toen nam hy een beker / ende ghedroncken hebende / seyde hy / Ick en sal daer van niet meer drincken: Gelyck hy van eerst sprack van het Paeschlam / alsoo sprack hy daernaer van dien beker den welcken de Ioden ghewoon waren te drincken / naer / ofte onder het eten van 't Paeschlam: maer in desen beker der Ioden en was niet anders als enckelen wyn: Ergo niet



reeden noemd'et Christus wijn het gene in dien be-  
re was / want t'en was niet anders als wijn vol-  
ghens de ghewoonte der Joden.

Dit nu ghedaen sijnde gaet Lucas voort / ende seght  
19. 20. Hy nam broot &c. hiet begost de instellinghe  
van 't H. Avontmael: ende naer het avontmael heeft  
Christus eenen drinck-beker genomen: Maer wat avont-  
mael: niet van het nieuw testament / want daer mede  
was hy noch besich / maer / naer het avontmael van  
het out testament dat is / naer het eten van 't Paesch-  
lam ende naer de instellinghe van sijn H. Lichaem /  
heeft hy eenen beker ghenomen: Dit en kost den eer-  
sten beker niet sijn / want desen / volghens de gewoon-  
te der Joden, moest ghedroncken worden naer ofte on-  
ter het eten van 't Paesch-lam / niet anders sijnde als  
mischen wijn / soo was het dan eenen anderen beker  
bereyden van den eersten: Maer van desen lesten  
beker ghelijck het upt Lucas dlycht / en heeft Christus  
siet gheseyt: Ick en sal van desen wijn niet meer drinc-  
ken. ter contrarien hy heeft gheseyt dat het sijn bloede  
was / Ergo / wanneer ghy de woorden banden eersten  
beker ghesproken / toespghent aen den tweeden / ghy  
zouwt dat ghe gantsch on-erbaren ende onwetende sijn  
in de schijtuere.

Ghy seght 3. Onse sinnen getuygen dat het hzoodt  
ende wijn is.

Wat schande is dit / dat ghe de gheloofs-stucken  
wilt afgheweten hebben met utwe lichaemlycke sin-  
nen: daer den H. Apostel Paulus uptdruckelijck seght  
1 Cor. 11. 1. dat het gheloof een bewijs is van sacken die  
men niet en liet, dat is (ghelijck utwen Bijbel seght  
1 Joh. 3.) die selfs door onse natuerlijcke sinnen niet en  
worden begrepen: wat wilt ghy dan wijser sijn als  
de schijtuere / ende de beklaringhen van utwen  
Bijbel?

Ghy seght 4. Aenghestien dat van den Priester in  
de misse een solide ofte vast lichaem ghebzoken wort/  
soo moet hy dan bzeken / of Christi lichaem / of hzoodt:  
Christi lichaem / nu verheerlijckt sijnde / en kan niet  
ghebzoken worden / Ergo den Priester breecht hzoodt.



Ick loochene de consequentie / ende segghe dat den Priester noch het lichaem Christi niet en byrecht / noch broodt / maer alleenlyck de toeballen of d'accidenten; want ghy moet bekennen dat de toeballen lichaemlyck sijn / soo moet ghy my dan bekennen datse kunnen ghe-dept ofte ghebroken worden: Want al wat lichaemlyck is heeft eenighe quantiteyt / maer het ghene dat quantiteyt heeft / kan ghe-dept worden / Ergo de toeballen kunnen ghe-dept worden.

Ghy seght 5. Daer en is gheenen noot noch reden om meer eene transsubstantiatio te stellen in't abontmael als in den Doop: Want kan het gheloof ende gheest ons in den Doop ghemeenschap gheben an Christi bloedt / ende d'effecten des selfs sonder transsubstantiatio, waerom oock niet in het Abontmael?

Ick antwoorde in't kozt op ulven waerom, om dat Christus het Abontmael soo inghestelt heeft / ende niet den Doop: Waerom dat hy dit soo ghebaen heeft / sout ghy hem self moeten byaeghen: Want met soorenen waerom / en waer-der in de gheloofs-stucken noyt gheen eynde van byaeghen.

Ghy seght 6. Soo der eene transsubstantiatio waer / soo soude het Sacrament vernieticht worden / want een Sacrament is / volghens de beschryvinghe Augustini, een sichtbaer teeken vande onzichtbare ghenade.

Wel hoe? laet ons H. Sacrament soodanigh te sijn / om dat het broodt woxt veranderd in't lichaem / ende den wijn in het bloedt? wat doet'er dat toe? sijn de accidenten, ende het nutten van 't H. Sacrament / niet soo wel sicjthaer als het Water, ende afwasschinghe in 't Doopsel: Waerom en kunnen dan de accidenten ende de nuttinghe in dit H. Sacrament (niet teghensstaende dat'er Christus lichaemlyck is) soo wel gheene sichtbare teekenen sijn vande onzichtbare ghenade / als het Water ende afwasschinghe is in den Doop? gheeft nu eens reden daer van / ende toont dat dit niet saemen bebaen kan met de lichaemlycke teghentwoordigheyt Christi, & eris mihi magnus Apollo.

Ghy seght 7. Wyt de transsubstantiatio volghen ontelbare onghetymheden.

Gheest



gheeft ons een staeltje daer van : want sijn se son-  
ghetal / het beantwoozden sou sijn sonder eynde.

Maer saken / seght ghy / dat'er transubstantiatic  
aer / als Christus het avontmael met sijne discipe-  
en hiel / daer souden twee verscheyden Christi ghe-  
weest sijn.

Wit en volght niet meer / dan / als ghy staet op den  
stool / ende utwe stemme in de oozen van duy-  
sen menschen is / dat'er soo veel verscheyde stemmen  
sijn. Want t'en is niet meer als utwe eenighe stemme  
op verscheyden plaetsen is ; ofte als ghe eenen spie-  
ghel in eghen stucken hzeect daer utw' aensicht thien-  
voert in elck stucken verbeelt wozt / t'en is niet meer  
als ten aensicht / maer het wozt op verscheyden plaet-  
sen verbeelt.

Maer gy seght: Daerom souden der twee Christi ge-  
weest sijn / om dat'er een sprekende was / sieghbaer / ta-  
sijck / hebbende de grootte van een mensch / aen ta-  
sittende / of liggghende / ende die niet en wiert ghe-  
eten: Ende een ander Christus, niet sprekende / on-  
sieghbaer / outastelijck / hebbende gheene grootte van  
een mensch / niet aen tafel sittende / maer in de hant  
van Christus, ende van de Apostelen ghe-eten. Ergo daer  
souden twee verscheyden Christi gheweest sijn.

Wit ghy eens sien hoe plomp dat dese consequen-  
tie is? besiet maer u selven : als ghe licht / slaep /  
wegghet / niet en eet etc / ende als ghe daer naer / wan-  
der / waecht / spreekt / eet / ende soo boozt / hoe be-  
daniels hebt ghe daer? niet meer als eenen : Want  
souden dese verscheyden accidentē twee Daniels maeck-  
en / soo soude men lichtelijck op een maent duyfent  
verscheyden Daniels van Henghel hebben / ende ten le-  
sten van eenen Daniel een heel leggher maeken.

Ergo dan / seght soo: Christus soude op d'eene  
plaets andere accidenten hebben gehad als op de an-  
dere plaets / dat is waer: maer daer upt en volght niet  
dat'er twee christi souden gheweest sijn: Want waer  
accidenten dat'er den mensch overkomen hy blijft e-  
nen wel een en de selbe mensch in substantie en wesen /  
hy en wozt hy dan niet vermenighvuldicht door des-  
of





ofte die accidenten : maer al het ghene dat ghy hier booz opghetelt hebt / en sijn niet anders als verscheyden accidenten / Ergo die accidenten en souden gheen twee Christi ghemaect hebben.

Laet ons nu sien of ghy soo onwetende oft ongheluckigh sijt in t'wederlegghen van onse argumenten / als ghe sijt in pzoberen van utwe stucken.

Ghy seght 1. Hier te segghen / het gheloof is een bewijs der dinghen die men niet en siet, ende / men moet meer ghelooben als men met de vyf sinnen begripen kan / en ghelt niet / want dat is wel waer / maer dan moet het Godt eerst gheopenbaert hebben / ende gheboden hebben te ghelooben : t'welck hier niet en sijcht maer contrarie.

Dijt ghy soo ongheluckigh in alle de reste / ghelijck ghe sijt in dit eerste / soo moght het hier wel schandelijck afloopen met u : want hier binde ick booz eerst twee grobe misslaghen.

1. Ghy seght / t'is waer datmen meer moet ghelooben als men met de vyf sinnen begripen kan : welck hoe spreckt ghy nu sus? Hebt ghy alreede bergheten dat ghy boben contrarie hebt willen betwysen / als ge soo gheargumenteert hebt : Alle de sinnen van alle menschen / ghesicht / smaect / reuck / ende ghevoelen ghetuyghen dat in 't Wontmael broodt ende wijn is / ergo t'is broodt ende wijn : Is dit niet soo veel gheseyt / als / Ick en kan met myne vyf sinnen niet anders begripen dan dat het broodt ende wijn is / Ergo ick en moet niet ghelooben dat'er gheen broodt nochte wijn is : soo hout gh'het nu van daer booz dat het niet waer is dat men / reckende het H. Sacrament / meer moet ghelooben als men met de vyf sinnen begripen kan : Knoopt nu dit saemien : men moet meer ghelooven als men met de sinnen begripen kan, ende nochtans / men moet aengaende het H. Sacrament, niet meer ghelooven als men met de sinnen begripen kan.

Maer ghy boeght'er by Pag. 37. dat men meer moet ghelooben als men met de sinnen begripen kan / wanneer het van Godt gheopenbaert is, ende van hem gheboden dat men 't ghelooben sou.



Wel? Meester Daniel, is het dan van Godt niet geopenbaert / ende gheboden te gheloooben dat'er transsubstantie gheschiet?

Ghy seght dat en blijkt niet. Dit is wederom eenen dighen mislach als ghe de questie selve booz reden secht; want de questie is tusschen ons of de transsubstantie van Godt gheopenbaert is / ende gheboden te gheloooben / of niet: En hier komt ghy nu segghen: dat en is niet gheopenbaert / om dat het niet en blijkt te gheopenbaert is; dit is de questie of het niet en blijkt.

Ghy seght wel / contrarie blijkt, maer uw' seggen is ghel' er niet / of meent ghy misschien dat ghe hebe contrarie doen blijcken met die boozgaende schyfsuere: nu kont ghe immers contrarie sien: want dat en is / soo als blijkt upt mijne wederleggingen / dat ene schyfsuere plaetse die den minsten schyn van eenigh bewijs hebbe / soo verre ist van daer dat het sou wacken dat'er gheene transsubstantie gheschiedt.

Ghy seght. 2. En kan niet helpen te seggen / Gode almachtigh, want wy en twyffelen aen de macht Gods niet als wy seker sijn van synen wille.

Hier hebt ghe wederom het spel op den waeghen: want wat sekerheydt wilt ghy hebben als de klaere woopen bande schyfsuere teghen de welke ghy niet en woort en kont reppen als alles te draepen en te verkeren naer uw' egghen vernuft / ghelyck wy terant upt uw' los praeten noch sullen sien.

Middelertijt neemt dit booz een staetje van uwe hemmicheit / als ghe seght / schoon Godt almachtich is, wy en kan gheen teghenstrijdende dinghen doen; wat is dit? ist een bewijs / ofte niet? soo niet? soo en ist dat niet anders als het praeten van eenen mensch die wy en in klapt gelijck eenen simpelen. Ist een bewijs? teghen wie? teghen ons? hoe kan het / aenghesien wy dat mede niet hollen mont toessenmen dat Godt geen teghenstrijdende dinghen kan doen? teghen wie seght ghy dan hier? teghen den wint? wat wilt ghy verstaen? wilt ghy hier upt besluyten dat onse transsubstantie onmoghelijck is, om dat'er teghenstrijdende dinghen sijn:



Ghy goeden man als ghe sijt / wanneer ghy die wilde besluyten dan moest ghy met'er daet / ende in het besonder die teghenstrjgende dinghen aenghe wesen hebben ; want wy loochenen dat besluyt / ober sulcy het staet u toe dat te praheren : wat meynt ghy / als ghe ons komt onderwijsen / dat ghe met u volgie te doen hekt die met eenen hoop praetjens te vreden sijn ?

Ghy seght 3. De transubstantiatie en kan niet betwefen worden hier upt / dat Christus het broodt newende ende hzekende / seude : Dit is mijn lichaem.

Hoe betwijft ghy wy dit ?

Hier upt / seght ghy / en kan niet meer de transubstantiatie van 't broodt besloten worden / als de transubstantiatie van den wijn die in den dynckbeker was / want t' is onmoghelyck in het nieuw testament of befont der ghenade dat den wijn ghetransubstantieert kan worden.

Toont ghy nu hier niet klaer dat ghe maer eenen grooten praeter en zijt ? waer staet dat geschieden dat het in 't nieuw testament onmoghelyck is dat den wijn ghetransubstantieert werde in 't bloet Christi? Ande waerheyt ick laere my voozstaen dat ghe de menschen wilt dwinghen om alle utwe woorden t'aenbeerden als prophetien.

Ghy seght 4. Christus en seght oock niet / het seude mijn lichaem / als of hy het wilde ghebieden te veranderen / maer hy seght / dat is mijn lichaem : soo moet hier upt dan besloten worden / Ergo het broodt en wozt niet berandert in 't lichaem.

Dese consequentie en staet niet vaster als utwe heesenen / ten zy dat ghe my upt de schryfuerre betwijft dat Christus niet anders en kost als ghebiedens wjs sprekende / het hzaot veranderen in sijn lichaem : kost hy het op eene andere maniere doen ? soo siet een ghesont verstant wel dat dit niet en volght : Christus en heest niet ghebiedens wisse gesproken. Ergo hy en heest het broodt niet berandert in 't lichaem.

Doch / ick soude een dinghen van u gheerne tuten : Als Christus inde hzyzloft van Cana het water beranderde in wijn / sout ghy my wel konnen segghen op wat



dat maniere dat hy ghesproken heeft: hy heeft wel  
geboden dat men water sou putten / ende dat aenden  
hof-meester dzaeghen / maer hy en heeft niet ghesepde  
dat het water wijn werde: wat dan? hy heeft het ver-  
andert sonder te spreken; indien t' niet soo en is toont  
my contrarie:

Wel aen dan: Dese mijne consequentie staet vast:  
Christus heeft het water verandert in wijn sonder ghe-  
bedens-wijse te spreken / Ergo ten volghet niet dat hy  
het broodt in sijn lichaem niet verandert en heeft / om  
dat hy niet gebiedens-wijse gesproken en heeft. Ick en  
weet niet oft ghe bequaem sijt om dese slot-reden te  
voeren.

Opdelijck komt ghy andermael te voorszijn met  
de onegentijcke maniere van spreken die in de Sa-  
cramenten soude ghebrugelijck sijn.

En kan al niet maeken: want ick hebbe dit voben  
wantwoort / ende van u / onder ander / versocht dat  
ghe my in de heele schizfuere sout toonen / dat'er er-  
gits staet dat Christus een teeken van sijn lichaem  
of bloedt heeft ghegheven / ghelijck'er met klaere  
woorden van t'Paesch-lam ende Besnydenisse staet dat-  
te teeken waeren: want alle de consequentien die me  
treket van de oude Sacramenten tot de nieuwe / en  
kommen niet deughen; en dan staet het u noch toe te  
bewijzen upt de schizfuere dat het Paesch-lam ende  
Besnydenisse, oprechte Sacramenten gheweest sijn.

Al wat ghe noch voozders seght / en sijn niet anders  
dan orakels / als ghe maer aen de gheleerde kost wijs  
maeken dat sy se booz soodanigh wilden aenbeerden.

1. Wat wilt ghy slechter als dese woorden Ioan. 6.  
4. Den gheest is 't die levendigh maeckt, het vleesch  
en is niet nut? als of dit soo klaer ende obertug-  
gende waer dat alle verstanden daer onder moeten  
swijgen / en daer upt beslupten dat Christus spreekt  
van een puer gheestelijck eten / ghelijck ghe dit ver-  
klaert.

Ick weet wel dat ghy hier in over-een-komt met  
de aenmerkinghe van utwen Bijbel Num. 20. Maer  
ik segge dat ghy / ende utwen Bijbel beyde ghewist  
hebt.



heb. 1. Om dat ghe dit enckelijck seght sonder eenigh  
betwijs upt de schriftuerz. 2. Om dat utwen Meester  
Augustinus, dese woorzen heel anders verstaen heeft.

¶ Heere! seyt hy *Tract. 27. in ioan.* Hoe seght ghy  
dat het vleesch niet nut is, aenghesien dat ghe te bozen  
ghesept hebt / Ten zy dat ghe mijn vleesch eet, ende  
mijn bloede drinckt, ghy en sult het Leven niet hebben:  
Wel hoe? is dan het leven niet nut? Waerom sijn wy  
dan het ghene wy sijn / ten sy om het eeuwighe leven  
te hebben / t'welck ghy ons belooft dooz utw' vleesch?  
Wat is dit dan te segghen Het vleesch en is niet nut?  
Wy moeten sien hoe de Capharnaen dit verstaen heb-  
ben / sy verstonde 't soa / als of Christus sijn vleesch  
wilde voozstellen ghelijck men het vleesch hande bes-  
ten berkoopt in het vleesch-hups / ende niet ghelijck  
het lebendigh is dooz den gheest.

¶ Sy meyniden / seght hy *Serm. 2. de verbis Apostoli* dat  
hy sijn lichaem in stucken sou snyden / ende alsoo sijn  
lidmaten met stucken haer geben / daerom seyden sy /  
seght Augustinus in *Psal. 98.* Dit is eene harte reden: De  
teden en was niet hart / maer sy waren verhart want  
hadden sy niet verhart gheweest / sy souden ghedacht  
hebben: Wy en seght dat niet sonder reden / maer hier  
moet eenighe verhogghentheyte onder schuylen: Want  
waertsaken / seght hy *Tract. 27. in ioan.* dat het vleesch  
niet nut en waer / het woort en soude gheen vleesch  
gheworden sijn om te woonen in ons: Den gheest dan  
is 't die lebendigh maect, het vleesch en is niet nut, te  
weten / t'en is niet nut ghelijck sy verstonden. Op die  
maniere / seght Christus, en sal ick wijn vleesch niet  
t'eten gheben / niet op eene sichtbare maniere / ende  
met stucken en brocken / niet een doot lichaem / maer  
lebendigh / ende met sijnen gheest.

Hier hebben wy ten minsten eenen discours op dese  
woorzen Joannis, ghestelt neffens malkanderen / o  
versulcx die aen een redelijck mensch kan voldoen:  
Maer enckelijck te roepen / dat moet gheestelijck ver-  
staen worden, ghelijck ghy doet / sonder betwijs ende  
besluyt / dat is wel booz utwe slechte ghemeente die  
alles aenmeemt wat men haer wijs-waerheit / maect  
mre.



niet booz de gheleerde : Booz dese en helpt noch seg-  
ghen noch praeten / ghy moest upt de schyftuere selve  
bewijzen dat dese woorden : T'is den gheest die leven-  
digh maeckt, ende dese : mijne woorden sijn gheest ende  
leven, niet anders en betrekken als puer gheestelijcker  
wijse, maer dat en sijt ghy niet machtigh te doen.

Wat nu aengaet uw' lesse argument teghen de trans-  
substantiatie, te weten : Waert saeken dat Christus  
Joan. 6. sprack van lichaemlijck eten en dvincken / soo  
waren alle de Leeken in't Pausdom verlorren / om  
datse het bloedt Christi niet en dvincken.

Heeft wat ick dies-aengaende hoven betwisen heb-  
ben / en ghy sult sien dat de Leeken van 't Pausdom  
daerom niet verlorren en sijn.

#### IV. ARTIKEL.

##### Onwetentheydt van Daniel aengaende de Misse.

Hier sal het wederom aenkomen op een enkel  
swetsen / als of er noyt Catholijcken schryber of  
leeraer in de werelt gheweest waer die dese materie  
aengheraecht hadde. Want als meester Daniel maer  
aengaep / daermede ligghen alle de argumenten ende  
wederlegginghen vande Catholijcken in duggen.  
Laet ons hooren.

De Roomsche ghesinde, seght hy Pag. 38. leeren dat  
Christus noch daeghelijcx in de misse woxt opghedoffert  
tot versoeninghe van onse sonden.

Ja / dat segghen wy : hoe bewijst ghy contrarie?  
De schyftuere / seght ghy / leert soo dickwils en  
klaer dat Christus hem selven maer eens heeft opghe-  
doffert Hebr. 7. 27. ende 9. 25. 26. 27. 18.

Waert saeken dat ghe utwen Bijbel wel inghesien  
hadt / die soude u gheantwoort hebben dat Paulus hier  
spreekt van de vloedighe offerande die Christus heeft  
opghedoffert aen 't kruys / Siet op cap. 9. 26. Num. 69.  
ende



ende oock den heelen *Text* van *dzy* ofte vier *Capittel-*  
len wijst het uyt.

*Ergo* al wat gh' hier seght en is anders niet / als /  
Christus is eenmael opgheoffert aen 't kruys / ende met  
die offerhande heeft hy in eeuwigheyt volmaect de glie-  
ne die gheheylight worden.

Wat wilt ghy nu hiermede proheren? (want dit  
stemmen wy toe) wilde hier uyt besluyten dat men die  
offerhande niet dickwils herhaelen en mach op eene  
andere maniere? maect m'eens die slot-reden goet.

Christus, seght ghy / nu verheerlijckt sijnde en kan  
niet meer lijden / noch sterben / noch bloedt vergieten /  
dienvolghens niet meer gheoffert worden.

Wes ick 't niet wel ghesegt dat het hier puer op een  
swetsen sou aenkomen?

Ick bekenne dat Christus niet meer en kan lijden/  
noch sterben: Maer ick loochene dat hy daerom niet  
meer gheoffert kan worden; die consequentie moet  
ghy wy goet maken.

Alsoo is het een boddigh argument als ghy seght:  
Christus sou sijn selven in 't Abontmael moeten op-  
feren hebben / en dien volghens sterben ende sijn bloet  
vergoten.

't en volghet wederom niet / ten 3p dat ghe te bo-  
ren uyt schijstueren helwijst dat'er noyt andere offer-  
handen gheweest sijn als daer men bloedt vergoot:  
Want dan staet dit argument ende slot-reden bast:  
Tot een oprecht sacrificie en woxt niet bereyghet eeni-  
ghe bloet-stoztinghe / ghelijck men kan sien *Leui. 2. 10-*  
*10*: Ergo Christus, kost wel van sijn selven eene oprecht  
sacrificie doen / al-hoe-wel hy sijn bloedt niet en ver-  
goet.

Christus, seght ghy / en heeft het minste woxt niet  
belast van sich te offeren mazz wel gheseght: Doet dat  
tot mijnder ghedachtenisse *Luc. 22. 19.* ende *Paulus 1. Cor.*  
*11. 26.* verkondight de doot des Heeren tot dat hy  
komt?

Hoe weet ghy dat Christus, segghende tot sijne A-  
postelen Doet dat, hier dooz niet en verfont Offert dat  
roep ghelieden niet geduerigh datmen de eene schijst-  
dan/



tuere moet verklaren dooz d'andere / soo segghe ick  
van / volghens uwe eyghen maxime / dat DOEN hier  
te segghen is / OFFEREN. Want dit is recht eene ghe-  
meerne maniere van spreken vande Schijfhuere : soo  
in't Hebreusch als in't Latijn.

Soor erst *Levit. 15. 15.* Daer Moyses, sprekende  
van twee Torteel-dupben te offeren / seght : Hy sal een  
DOEN (in't Hebreusch *אָדָּן*) voor de sonde, dat is/  
hy sal een OFFEREN.

*3. Reg 18: 23.* Seght Elias tot de Prophteten van  
Baal: Dat men ons twee Ossen gheve, dat sy eenen voor  
haer kiefen &c. Ick sal den anderen DOEN, dat is / OF-  
FEREN, ende niet / ghelijck den Dordrechtischen Bijbel  
seght / bereyden : Want hier staet wederom het He-  
breusch woord *אָדָּן* t'welck eyghentlijck be-  
teekent DOEN:

*Osee 2. 7.* Statt; Ick hebbe haer terwe ghegheven,  
wijn, ende olye, ende de selve vermenighvuldicht, t'welck  
is / GHEDAEN, dat is, gheoffert hebben aen Baal. ghe-  
lijck hier uwen Bijbel heket *Num. 20.*

Du siet ghe wel dat dit uw' seggen niet en bestaet/  
Christus heeft gheseyt Doet dat, Ergo hy en heeft niet  
belast van sich te offeren : Ter contrarien : DOEN  
in de schijfhuere / is te segghen OFFEREN : Christus  
heeft gheseyt Doet dat, Ergo hy heeft gheseyde OF-  
FERT.

Ick bevestighe dit met *Heb. 5, 6.* Daer Paulus seght  
dat Christus een Priesster is nae de wijdinghe van Mel-  
chisedech : maer soo een Priesster en kost hy niet we-  
sen ten sy dat hy sijn selven offerde in't leste Abont-  
mael onder de ghedaente van broode ende wijn/  
soo als ick in een van mijne schriften wijdoopich  
betwisen hebbe / Ergo als hy seyde aen sijne Apostelen  
Doet dat, te weten / al wat ick u hooghedaen hebbe/  
hy belast aen sijne Apostelen dat se hem souden offeren  
onder de ghedaente van broot ende wijn.

Sijn seght 2. Indien het Abontmael eene offer han-  
de is / ofte het moet eene vervullinghe van de offerhan-  
de Christi aen 't kruys sijn / ofte eene herhalighe.

Acemt dat het eene herhalighe is.

Die



Die is onnoodigh, seght ghy / om dat hy met eene offerhande in eeuwigheydt heeft volmacckt de ghene die gheheylight worden *Heb. 10. 14.*

Synse allegaer soo volmaectt ende soo Helych ick en kan niet bedencken waer toe dat de herhalinge van den Doop Christi, ende van sijn Abontmael dient.

Ghy seght oock / dat dese herhalinge onmoghelijk is / om dat Christus niet meer en kan lyden noch sterben.

Ick hebbe dat elijck hier op gheantwoort. Seght ons dan wat nieuws.

Ghy seght 5. Indien de Misse eene offerhande Jesu Christi des Soons Godts waer / soo moet se welen van een onepndigh valeur, ofte weerdye: maer dat en is se niet / want anders en hoefde men booz eene sake niet vele Missen te doen / t welck nochtans gheschiedt.

Ghy sijt soo inghenomen ofte van utwe yassen / ofte van utwe onwetentheydt dat ghe onse eyghen stucken bebestight als ghy se meynt te bebestichten:

Wilt ghe dit klaer sien? Ghy bekennt / ende t is onse leeringhe / dat de Misse niet onepndelijck en is van valeur ofte werderinghe ghelijck Bellarminus dit wydloopich bewijst *lib. 2. de missa Cap. 4. in fine.*

Ergo men mach wel booz eene sake vele Missen doen: Is dit niet uw argument? wat hebt ghy nu anders ghedaen als onse leere bebestight? Maer ghy meynt dat de Misse van eene onepndelijcke werderinghe sou moeten sijn.

Dat seght ghy soo / maer ick moet dat van u gheprobeert sien: want noch uw meynen noch uw segghen en doen hier niet niet een stercken ter sake: *Quoniam ad probationes Domine Daniel, ad probationes: Coont dat ghe de Philosophie ofte Theologie ten minsten van verre ghegroet hebt.*

Ghy seght 3. De offerhande die niet voldoende ende verdienende is die en kan oock niet versoenende wesen: Maer de Misse en is gheen voldoende noch verdienende offerhande / volghens de bekentnisse Bellarmini, segghende *lib. 2. de Missa Cap. 4. Christus*  
nu



in ontflijck sijnde en kan niet voldoen noch verdienen,  
Ergo de Misse en is oock gheene versoenende offer-  
hande.

Hadt ghe de volghende woorden van Bellarminus  
daer by gheboeght / ghelijck de saecke bereytschte /  
dan soude een peder ghesien hebben dat utw' argument  
niet en deught : want Bellarminus synen discours ber-  
volghende spreect daer aldus : De Misse wordt eene  
versoenende offerhande ghenoeemt om dat se verkrijght  
verghiffnisse vande schult, sy wort voldoenende ghe-  
noemt om dat se verkrijght verghiffnisse vande straffe.  
Sy wort verdienende ghenoeemt om dat se de gratie ver-  
krijght om wel te doen en te verdienen,

Maer houwe ick op uwen eyghen gront : De versoe-  
ninght / seght ghy moet gheschieden dooz voldoenin-  
ghe ende verdiensten :

Maer de Misse / ghelijck Bellarminus seght / is  
eene voldoenende ende verdienende offerhande / om  
dat se verghiffnisse van schult ende van straffe ver-  
krijght.

Ergo de Misse is eene versoenende offerhande.

Ghy seght 4. De Misse te maeken tot een Soen-  
offer dooz onse sonden is in effect / ende by verklarin-  
ghe van saeken / eene verloocheninghe vande volmaeck-  
te ende onepndighe weerderinghe van de offerhande  
Christi aen 't kruys.

Mer contrarien / ick vraghe hoe kan de Misse eene  
verloocheninghe van het kruys Christi syn / daer se  
niet anders en is als eene gheduerighe ghedachtenis-  
se van het kruys Christi : Wy bekennen dat de offer-  
hande van 't kruys eene onepndelijcke ende eeuwige  
kracht heeft om ons te heyligen / en daerom stemmen  
wy toe dat 'er gheene offerhande van 't kruys meer  
aan noode is / dat is / dat 'er gheenen anderen Chri-  
sti dickwils moet sterben : Maer wy loochenen dat  
hier uyt volghht / dat men injurie doet aen het kruys  
Christi als men dickwils sacrificien doet die het sacri-  
fice van 't kruys representeren / ende dooz de selbe de  
zynchten van dien ons toe-eyghenen : want indien men  
hier dooz injurie dede soo en weest niet allez de Misse  
wegh.



wegh-ghenomen worden / maer men soude oock moeten segghen dat alle de sacrificien van 't out testament ghedaen wierden tot injurie van het kruys Christi : want dit sacrificie en heeft niet alleen de kracht ghehad om te heylighen de gheloobighen van 't nieuwe testament / maer oock die van het oude / daerom seght den H. Ioannes *Apocal.* 13. dat Christus een lam is t'welck van het beginsel des werelts ghedoodt is. Siet hier op d'aenmerckinghe van uwen Bijbel op *Apoc.* 13. v. 8. *Num* 22 ende ghy sult daer sien dat hy het oock soo verstaet ghelyck wy.

Dese consequentie dan en deught niet : Het sacrificie van 't kruys is van eene oneyndighe ende eeuwighe kracht / Ergo de Misse is eene verloocheninghe ofte injurie van 't sacrificie des kruys : want het sacrificie van 't kruys was oock in t'out testament van eene oneyndighe ende eeuwighe kracht om die menschen te heylighen / daerom nochtans en waeren de sacrificien van 't oude testament geene verloocheninge noch injurie van 't sacrificie des kruys.

Wen Calvyn die seght wel dat de bzychten van het kruys Christi ghenoechsaem toe ghe-eygent worden dooz de predicacien ende het abontmael des Heeren / waer upt hy besluyt dat het niet van noode en is dit te doen dooz de Misse :

Maer dit besluyt en bestaet wederom niet : want op de selve maniere soude ick konnen besluyen dat het Abontmael des Heeren oock te bergheefs is / om dat de bzychten van 't kruys ghenoechsaem toe ghe-eyghent worden dooz 't Doopsel ; ja dat den Doot self te bergheefs is / om dat die voozepde bzychten ghenoechsaem toe ghe-eyghent worden dooz de predicatie des Doots.

Ch heeft dan Godt belieft verscheyden middelen in te stellen om ons dies te lichter / soeter / ende volder deelachtich te maken van de bzychten des kruys : onder dese middelen segghen wy dat oock de Misse is / ende tot noch toe en heeft niemant contrarie konnen bewyzen : Want / ghelyck hier nu blyckt upt uwe eyghen argumenten / al wat ghy ons hier teghen in-  
brynght



braght / en is niet anders / als segghen en praeten  
sonder bewijs ofte slot-reden ghelijck ghe ober al doet.

Doch / ghenomen nu / het sacrificie der Masse en  
waer niet nootsakelijck om ons toe te eyghenen de  
lijchten des kruys / jae ten waerder oock niet nuttich  
toe / 'en volghet nochtans niet dat het daerom sou sijn  
tene verloocheninge oft injurie van het kruys Christi;  
jae 'en volghet self niet dat het daerom niet en soude  
nootsakelijck sijn / want het soude nootsakelijck sijn  
om de religie in haer volse wesen te stellen / alsoo der  
gheene religie kan sijn sonder eenigh oprecht ende uyt-  
wendigh sacrificie / t'welck Godt / als eenen dienst /  
die hem alleen eyghen is / toekomt.

¶ Ghy seght 5. Pag. 39. Christus en heeft niet ghekoden  
de gheconsacreerde Hostie in de Masse t'aenbidden /  
noch de Apostelen en hebben t'niet ghedaen / noch de  
oude Kercke.

Wat sijn wederom dinghen die hondertmael weder-  
legt sijn / hoe durft ghy dan hiermede noch eens te  
bragghen komen sonder onse wederlegginghen te be-  
antwoorden?

¶ Ik segghe dan. Dat Christus dit niet en moest  
ghedieden / want de sache wees haer selben uyt / om  
dat 'er in de Schryftuere staet *Deut. 6.* ende *Matth. 4.*  
Ghy sult uwen heere Godt aenbidden. Hier uyt  
volghet nootsakelijck dit argument : Christus is in 't H.  
Sacrament waerachtigh Godt : Ergo Christus moest  
in 't H. Sacrament aenbeden worden.

Deze consequentie heeft wel ghesien *Clebitius lib. de  
vicio. veris. Part. 3. Argum. 9.* daer hy seght : De ghene  
die ghelooften dat het waerachtigh lichaem Christi in  
de Eucharistie is / moeten hem daer aenbidden 2. de  
Ministers van Zurich in *Apologia edita 1545.* segghen  
openlijck datse het H. Sacrament souden aenbidden  
waer saken datse met de Catholijcken geloofden dat  
het waerachtigh lichaem Christi daer is.

¶ Niet ghe wel dat utw' eyghen volck mijne boozsegde  
consequentie booz wettigh en goet houden?

Wat de Apostelen aengaet / die ghy seght datse het  
Sacrament in 's avontmael niet aenbeden en hebben :

¶ Ik



Zick antwoorde datse gheen meerdere eere betuyfen en moesten aen Christo schynende onder de ghedaente van broodt/ danse betwefen als hy hun tegenwoordigh was in eene menschelijcke sichtbare ghedaente: Maer sy en hebben hem niet altydt op hune knyen/ ofte met eenighe andere soodanighe uytwendighe eerbiedinghe aenbeden soo dickwils als hy by hun was / Ergo alhoe-wel de Schyftuere niet en seghe datse dit ghedaen hebben in't leste A bontmael / hier uyt en volghet niet datse hem alsdan niet aenbeden en hebben in haer ghemoet ende met'er herten/ ghelijckse bukten twyffel altyt hadden ghedaen als hy by hun was / herkenkende hem als den sone vanden waerachtighen Godt.

Judien ghy seghe datse hem naemelijck in't Sacrament uytwendelijck souden moeten aenbidden hebben: Ghy moet my de reden segghen waerom: Want ick sal u vzaeg hen waerom datse dit soo wel niet en deden wanneer Petrus die crestijcke belijdenisse dede/ en seghet tot Christum *Matth. 17. 16.* Ghy sijt den sone vanden levenden Godt? ofte waerom datse dat meer hebben ghedaen *Matth. 28. 9.* als Christus haer verscheen naer sijne verrijzenisse.

Jimmers hier uyt blijkt 1. dat dese consequentie wederom niet en deught: D' Apostelen en hebben Christum in't H. Sacrament niet aenbeden met eenige uytwendighe eerbiedinghe / Ergo men moet of men mach dat niet doen: Want andersins soude dese consequentie oock goet sijn: D' Apostelen en hebben nogt Christum aenbeden uytwendelijck als se met hem verkeerden en handelden: Ergo men moest of men mocht Christum niet aenbidden als hy hier verkeerde op de wereldt.

2. Dese consequentie en deught mede niet: Men leest in de Schyftuere niet dat de Apostelen Christum in't H. Sacrament uytwendelijck hebben aenbeden: Ergo men mach of men moet dat niet doen; Want alsoo soude dese slot-reden oock goet sijn: Men leest in de Schyftuere niet dat de Apostelen Christum hebben aenbeden als naer sijne verrijzenisse: Ergo men mocht of men moest hem niet aenbidden vooz sijne verrijzenisse.



machende de oude Kercke / t'is ontwaerachtigh datse  
 Christum in 't H. Sacrament niet aenbeden en heeft.  
 De Kerckers van die kercke kounen u overtuyghen  
 van haelscheit: Want / om niet te spreken van Diony-  
 sius de Eccles. Hierarch. P. 3. C. 3, noch van Clemens lib.  
 1. Constit. cap 61, noch van Origenes Hom. 5. de diversis,  
 noch van Cyrillus Hierosolymic. Catech. 5. noch van Eu-  
 genius Emisenus Hom. 5. de Paschate, noch van Nazianze-  
 nus orat. de S. Gorgonia, en andere meer: Den H. Augu-  
 stinus alleen is ghenoech om u t' overtuyghen dat men  
 sijnen tijde dat is ober 1300 jaeren het H. Sacrament  
 niet aenbeden.

1. In Psalm 98. seght hy: Hy heeft ons sijn vleesch t'e-  
 nighgeheven tot onse saligheyt, maer niemant en eet  
 dat vleesch ten zy dat hy 't te voren aenbeden heeft: en  
 wy sondighen indien t' wy niet en aenbidden.

2. In Psalm 21. Alle de rijcken der aerde hebben ghe-  
 eten het lichaem des heeren, ende hebben t'aenbeden.

3. Eps. 120. cap. 27. ad Honoratum: Sy komen tot de  
 tafel Christi, ontfanghen van sijn lichaem en bloedt, en  
 niet aenbidden.

Doch is Augustinus niet genoech / voeght' er noch by  
 den H. Ambrosius, den welcken seght lib. 3. de Spir. S. cap.  
 12. Wy aenbidden oock hedens. daeghs het vleesch Chri-  
 sti in de Mysterien.

Voeght' er noch by den H. Chryllokomus onder de  
 Concken, segghende Hom. 61. ad Popul. Aenbidt, ende  
 communiceert.

Het tegghen te segghen datmen in de oude Kercke  
 de communie ghewoon was upt te roepen / de herten  
 om hooghe, is een slauts stuck / want dit en was an-  
 ders niet als de gheloobighen te berwerken tot aen-  
 schijnghen / op datmen van hun niet en sou segghen:  
 dat volck eert my niet de lippen, maer haer herte is verre  
 van my, Matt. h. 18. ff.

Hy seght 6. De transubstantiatië wederlept en  
 niet ghenomen synde is het aenbidden van 't Sacra-  
 ment / eene aenbiddinghe des hoods / ende dienhol-  
 ders groote afgoderpe.

Men gorden man / wie heeft de transubstantiatië  
 weder



weeterlept of wech-ghenomen: meent ghe misschien dat ghy dit gedaen hebt: ter contrarien / soo als bove blyckt uyt mijne argumenten / gh'hebtse met al uw' praeten noch vastter ghestelt / ende gheschermt teghen u selben.

Ghy seght 7. De Roomsche-ghesinde en sijn niet seker dat de Hostie Christus is / de wijle sy niet sekerlyck en konnen weten de intentie handen Priestter / of hy in de consecratie voor-gehadt heeft te doen dat de Kerck doet / sonder het welke de transsubstantie niet en gheschiedt / dien volghens aenbiddeuse datse niet en weten Ioan. 4. 22.

Maert saken dat dit argument eenighen schijn hadde / soo en soude men niet alleen de aenbidde-ghen moeten laten / maer oock de communie: Want in de communie is oock perijckel van enkel broot te ontfanghen in de plaetse van t'lichaem Christi: Maer daer en is gheen perijckel van afgoderpe als gemant eenboudelyck ende ter goeder trouwe het Sacrament aenbidt / om dat de aenbidde-ghen egghenelyck niet ghelegghen en is in't knielen etc. maer in de intentie van de ghene die aenbidt; alsoe en bedyghense gheene afgoderpe die knielen vooz eenen Coninck / om datse d' intentie niet en hebben van hem te aenbiden als eenen afgode: oversulcx ghelyck hy qualijck sou doen die op sijne knien niet en sou ballen vooz een persoon die hy oprechtelijck meent den Coninck te sijn / alsoe soude hy injurie aen Christo doen / die vastelijck gheloost dat het gheen broodt maer Christus is / niet en aenbadt: want dien aenbidt egghenelyck, ende formaliter Christum, ende niet het broodt.

Du ghebe ick u oozlof om met lugder kele te roepen / ghelyck ghy doet Pag. 39. dat uwe argumenten krachtigh, demonstratijf, ende overtuigende sijn: Want hoe ghy lugder sult roepen / hoe de gheleerde u met lugder keel sullen uplachen.

Maer wat seght ghy van de out-baders die het Avontmael dierkwils een sacrificie, Hostia, dat is / offerhande noemen / en seggen dat Christus daer in wort opgheoffert?

Dat en kan niet veel ghelden / seght ghy / om dat het



in onghentijcke manieren van spreken sijn / ende  
in rhetorische eloquentie.

Wat dat ghe nu' slecht volckeren al wijst maecht?  
het bewijst ghy my dat?

Ghy seght 1. de schifstuerlycke reden leert ende  
om oerbloedigh contrarie.

Dot noch to en hebt ghy / ghelijck blijkt uit het  
voogaende / niet eene soodanighe schifstuerlycke re-  
den by ghebracht.

Ghy seght 2. Het H. Sacrament des Abontmaels  
is eene ghedachtenisse ende verkondinghe van Christi  
doet ende offerhande.

Ick lese wel by Lucas 22. 19. dat Christus gheseyt  
heeft: Doet dat tot mijn der ghedachtenisse: ende by  
Paulus 1. Cor. 11. verkondicht de doot des Heeren:  
meer les en lese nergens dat hy gesept heeft / 't is eene  
ghedachtenisse; ofte 't is eene verkondinghe vande doot.

Doch ghendmen hy had' et gheseydt: waer staet  
dat het niet anders en is als eene ghedachtenisse,  
ende verkondinghe? Dit en kont ghy my inde heele  
scriptuere niet toonen: Soo en volghet dan dit niet:  
Christus seght dat het Abontmael eene ghedachtenisse  
is: Ergo 't en is gheen Sacrificie; als of het niet sa-  
men en sion Christi lichaem oprechtelijck offeren / ende  
ghedachtenisse: houden van sijne doot die nu oer  
sijnen hondert jaer ghepasseert is.

## V. ARTYKEL.

Onwetentheydt van Daniel raeckende  
het H. Sacrament des Vormsels.

Van de Penitentie of Biechte, het H. O-  
lyffel, de Order, ende het Hou-  
welijck.

De altemael staet me Meester Daniel af / als oer  
noch verskil / noch disput hier oer en viel tus-  
schen hem ende ons.



In een waer ende egghentlijck Sacrament / seght hy Pag. 40. des nientwen testaments moeten wesen dese dzy dinghen.

1. Eene instellinghe Iesu Christi.
2. Eene uytelijck ende gheboelijck teecken.
3. Eene by-gheboeghde belofte ende beteckende saeck / te weten / de ghenade der rechteerdighmakinghe / ofte vergiffenisse der sonden dooz de doot ende bloet Iesu Christi in 't besonder : maer dese dzy dinghen en sal men in yder van dese by Sacramenten niet binden : Ergo.

Maer wat schryftueren of redenen bewijst ghy nu hoor eerst dat dese dzy dinghen ontbreken in 't Vormsel?

Ghy en seght anders niet als / in 't Vormsel ontbreekt Christi instellinghe.

Dit is eene selle probatie : want 't is soo veel gheseyt / als / daerom ontbreekt Christi instellinghe in 't Vormsel, om dat Christi instellinghe in 't Vormsel ontbreekte : De Philosophen heeten dat probare idem per idem. wat meynt ghy dan dat de Apostelen op haere eyghen autoriteyt yets soude ghedaen hebben sonder het ghebodt ofte instellinghe Christi?

Maer de Apostelen / gheelijck blycke uyt verscheyden plaetsen van haere Handelinghen, sebben de handen op de ghene die nu ghedoapt waeren / om dat si den V. Gheest ende syne ghenade souden ontfanghen / het welck ons Vormsel is :

Ergo de Apostelen en hebben dit niet ghedaen sonder het ghebodt ende instellinghe Christi.

't is dan valsch dat in 't Vormsel de instellinghe Christi ontbreekte.

't selbe is van het Houwelijck : want Paulus en soude soo bylyck niet uytgeroepen hebben dat het houwelijck een groot Sacrament ofte verborghenheyt is, in Christo ende de Kereke, ten waer saeken dat hy van het ghebodt ende instellinghe Christi hadde betekent gheweest.

Maer ghy seght : het houtwelijck was van Godt in-ghestelt hoor den val van Adam, eerder noch eenigh opsicht was op Christum ende syne ghenade.



Wat ist na? volght hier uyt dat Christus het hontwe-  
 lich tot een H. Sacrament niet en heeft kunnen ver-  
 liden?

Ghy seght 2. Het Houtwelijck is een borgherlijck  
 conrack; gheene gheestelijcke dispositie van het ghe-  
 loof ofte bekeeringe bereytschende tot des selfs twette-  
 lichheit.

Maer staet dat? bewijst my uyt de schysfuere dat  
 het houtwelijck niet anders en is als een Borgherlijck  
 Conrack

Ghy seght 3. Is het houtwelijck een Sacrament  
 gheboden van Christo: waerom wort het dan den gee-  
 stelijckheit verboden?

Er ghe soo sotlijck vzaeghde / moest ghy eerst be-  
 wesen hebben dat Christus het houtwelijck aen alle men-  
 schen in't besonder gheboden heeft: ghy moest oock  
 wel ondersocht hebben of wy het houtwelijck aen de  
 gheestelijcke verbieden. Ghy sout bevonden hebben /  
 dat neen: want t'is wat anders verbieden, ende  
 wat anders ist dat yemant dooz synen byen wille soo  
 enen staet aenbeerde in den welcken hy sich wilt  
 onthouden van voutwen / volghens het exempel  
 van Paulus, ende de andere Apostelen.

Ghy seght 4. Alhoewel van het natuerlijck hou-  
 welijck wel eene ghelijckenisse ghenomen wort tot het  
 gheestelijck houtwelijck van Christus de Bapstegom  
 met de ghemeente syn bapst / en dat den Apostel  
 het gheestelijck houtwelijck noemt eene groote ver-  
 borghentheydt, soo en volght daer uyt niet dat het  
 natuerlijck houtwelijck een Sacrament is.

Coont my dat dit niet en volght: want andersins  
 ghy sout soo seggen al wat u maer in het hoofst schiet /  
 ende praten tot den dagh des oozbeels.

Is't booz desen / seght ghy / qualijck oberghe-  
 ste / dat het houtwelijck een groot Sacrament is, daer  
 Paulus seght / dat het eene groote verborghentheydt is.

Ghy / noch alle utos ghelijcke en sijt niet wys ge-  
 noech om dit te jageren.

Want 1. Ghy en weet noch niet dat het Griecx  
*μυστήριον* het selve beteekent met het La-  
 tynsch



tynsch woogdeken / Sacramentum.

2. Wat wilt ghy spreken / die seftien hondert jaeren nae den tijdt der Apostelen in de werelt ghekomen sijt: hoozt uwe Meesters.

Augustinus heeft dit soo oberghefent: *de nupt. & concupisc. Cap. 21. lib. 9. de Gen. Cap. 7 lib. de fide & oporibus. Cap. 7 lib. de bono conjugali cap. 7. 8. 15. 17. 18. 24. 25. lib. de Virginit. cap. 12. lib. 5. contra Iulianum cap. 9. lib. 2. de peccato orig. cap. 34* Item Hieronymus in *vulgata. Den H Leo Epist. 92. ad Rusticum. Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 7. & c.*

Wat hebt ghy noch al hoozt prattens?

In de Order, seght ghy / het Houwelijck, en Olyffel ontzoeckt de betreckende saeke vande vergiffenisse der sonden etc. dooz Iesum Christum.

ick en hoozde mijn leben niemant soo stoutelijck alles segghen wat hy begheert / als of er niemant in de werelt en waer die u hoozde / ofte koste uwen wijt-gapenden mont stoppen.

Dooz eerst waer staet het gheschreben dat de betreckende saeke dan alle de Sacramenten nootsakenlijck moet sijn de vergiffenisse der sonden: Konnen uwe sonden wel berghen worden dooz het nutten van 't abontmael? wat seght ghy? ja: ofte neen? seght ghy ja? hoe seght dan Paulus I. Cor. II. 28. dat den mensch sijn selven beproeven moet: eer hy tot de tafel des Heeren komt? Wat is dat sijn selven beproeven? is dat niet ghelijck uwen Bijbel kemerekt / Num. 73: sijn consciencie ondersoecken of hy oock in sijn herte gevoelt een recht leet-welen ende droefheydt over sijn sonden, ende een onghaveynst voornemen om de sonden meer en meer af te sterven, om het abontmael niet onweerdelijck t'eten: volghens dit en is het abontmael dooz sijn selven niet in-ghestelt tot vergiffenisse der sonden: want ghy moet u te bozen beproeven of ghe suyver van sonden sijt: Soe niet: ghy en mooght ten nachtmale niet gaen / soo en worden / dan de sonden in 't Abontmael self niet berghen: t'is dan ingestelt tot onderhoude ende vermeerderinghe van ons gheestelijck leben / t'welck wy moeten hebben eer wy derwaerts gaen.



seght ghy dan dat dooz het nntre van het leste Abont-  
mael onse sonden niet verghoben en woorden? soo moet  
ghy wy bekennen dat het niet nootsakelijck is tot het  
wesen van een Sacrament dat het ingestelt zy tot ver-  
ghiffnisse der sonden.

En volght dan oock niet dat de Order of Priester-  
dom, niet en souden laeten Sacramenten te sijn al-  
hoewel de bereekende saeke niet en waer verghiffnisse  
der sonden; t' is ghenoech dat se de gratie Godts be-  
rekenen die den mensch aenghenaem maercke aen  
Godt, ende krachtigh zy om de sonden wech te ne-  
men indien der eenighe sijn.

Dooz eerst dan / dat'er in't Priesterdom soo eene  
gratie ghegheben wozt / blyckt 1. uyt 2. *Timoth.* 1. 6.  
daer Paulus seght: Ick vermaene u dat ghe op-weckt de  
gratie of gave Godts die in u is door de op-legginghe van  
mijne handen.

Welcke die gratie is / voeght hy daer by v. 7. Godt  
en heeft ons niet ghegheben eenen gheest van vrees-  
elijchheyt / maer eenen gheest der sterckte ende  
barmherticheit des herten (ick sprekke met uwen  
vader in de aenmerckinghe *Num.* 21. 22.) in het be-  
dienen van ons ampt / midden onder alle de byanden /  
ghedaren / ende verdrukkinghen.

Ghelijck dan het Abontmael onse zielen by maniere  
van boedsel versterckt om dat se in Christo souden le-  
uen / alsoo / de ghene die dooz de op-legginge der han-  
den het Priesterdom aenmeemt / wozt dooz d' inwendige  
gratie versterckt om kloeck te sijn in't bedienen van  
sijn ampt tegen alle byanden / verdrukkinghen /  
ende ver-  
drukkinghen.

2. Seght Paulus 1. *Timoth.* 4. 14. En versuymt de gratie  
of de gave niet die in u is, die u ghegheben is door de pro-  
phete met oplegginghe der handen van de ouderlinghen  
of Priesters.

Volght dan dat in't Priesterdom, door, ofte met de  
oplegginge der handen eene gratie ofte gave Godts  
wozt ghegheben die eyghen is aen dien staet, ergo van  
dien kant en onbreect aen het Priesterdom niet de  
bereekende saeke die tot een Sacrament wozt ver-  
teygt.

¶ 4

¶ 4





En tweeden dat dit oock in het Houtwelijk is / Dat blijkt 1. uyt de Schyftuere *Ephes. 5.* Daer Paulus seght / dat het houtwelijk een teeken is bande gheestelycke vereenighe ende liefde Christi met syne kercke / ende daerom begheert hy dat de ghetrouwde wolkanderen lief hebben / niet alleen blesfchelyck / maer oock ghelijck Christus syne kercke bemindt / ende met haer vereenicht is / dat is / gheestelycker wyse : Maer soodanighe gheestelycke vereenighe ende liefde moeten de ghetrouwde hebben op den selven stont datse trouwen / ende sy en konnen dese vereenighe noch liefde niet hebben ten sy dat Godt haer de gratie ghebe : Ergo op den selven stont datse trouwen gheeft Godt haer die gratie : Boorders dan de beteckende saeke van een H. Sacrament en ontzoeckt aen het Houtwelijk niet.

2. Seght Paulus *1. Timoth. 2. 15.* De vrouwen, indien se blijven in het gheloof, liefde, ende heyligh-makinghe met maetigheyt, sullen salich worden in het baeren der kinderen.

Hier telt hy op / vier goederen dan t' houtwelijk / tegghen vier quaden die in het houtwelijk sonder de gratie Godts niet en konnen gheschouwt worden. Het eerste quaet is / het breken bande trouwe. 2. Haer / en kijnbagien die dickwils tusschen de ghetrouwde ontsaen. 3. Eenighe onhersegghelheyt uyt de rebellie der lidmaten. 4. D'onmatichende.

Tegghen dese vier quaden stelt den Apostel Het gheloove, de liefde, de Heylich-makinghe, ende de matichheydt, ende seght datse daer in moeten volherden, tot een teeken datse dese gratien in het aennemen van 't houtwelijk hebben ghekreghen.

Daerom noemt hy oock *1. Cor. 7.* het houtwelijk selbe / een gabe Godts : Wat wilt ghy nu noch meer om te toonen dat in 't houtwelijk de beteckende saeke van een H. Sacrament niet en ontzoeckt?

Maekende het H. Olyffel (aenghetien dat ghe wilc dat de beteckende saeke zy vergiffenis der sonden) wat kont ghy klaerder hebben als t'ghene den H. Jacobus, Apostel seght *cap. 5. 14.* daer hy ghediedt datmen den



leem met olge sou salben / ende / indien hy in sonde  
is / seght hy / sy sullen hem vergeven worden ?

Het leste van al dat ghy seght Pag. 40. is noch het  
laetste van al.

Hier seght ghy : De vijf ghenaeemde Sacramenten  
hebben gheen ghebruyck met de twee andere / an-  
ders behoordense mede te wesen booz alle gheloo-  
ghen / daer de Order alken is booz de Clerici, het hou-  
welyck alleen booz de Laici, ende het laetste Olyffel  
booz de lebende ende gesonde / maer booz de kran-  
ke ende sterbende.

Hoe lust ghy soo meester Daniel ? ghy moest van vijf  
Sacramenten spreken ende ghy en sprekent niet meer  
als van dry : Waer blyben dan het Vormsel ende de  
Lecken ? syn die niet by ons booz alle gheloo-  
ghen ?

Ergo uw argument en valideert niet in dese twee  
Sacramenten.

Wat de andere wy aengaet : Waer staet het ghe-  
selschap dat'er pets gheen oprecht Sacrament en kan  
wesen / ten zy dat het inghestelt zy booz alle gheloo-  
ghen : ghy selve en hebt dit niet gherkent onder die  
ambten die ghy ons boven boozghestelt hebt.

En anderen : Ghy argumenteert gheduerigh van  
de Sacramenten des ouden testaments tot die van  
de nieuwe / ende ghy wilt onder de oude Sacramen-  
ten de Besnijdenisse ghestelt hebben : waerom en mach  
ik dan / volghens uwe egghe maxime / niet alsoo ar-  
gumenteren : De besnijdenisse in het out testament en  
was booz alle gheloo-ghen niet / want sy en was  
booz de vrouw- personen niet : Ergo de Besnijdenisse  
in't out testament en was gheen oprecht Sacrament  
van die wet :

Hiet ghy niet wat hier upt nu volghet ? te weten /  
dat van de oude Sacramenten t'argumenteren tot de  
(niet) aenghesien dat Godt in't out testament een  
Sacrament ingestelt heeft t'welck alleen was booz het  
mannelijcke gheslachte : Wat reden is'er waerom dat  
Christus in't nieuwe testament gheen Sacrament en sou  
ingestelt hebben alleen booz de gheestelijcke / een an-  
der alleen booz de Lecken / ende een ander alleen booz  
de sterbende ?

Hier



Hiermede laet ick u loopen: Ick soude uwe ghe-  
 kelijcke discourses die ghy hout van Pag. 43. tot den  
 eynde toe / wel beantwoorden / ende toonen hoer  
 de ooghen van alle menschen hoe schadelijck dat  
 uwe Secte is aen den Politijcken staet / maer  
 ick sal wijser als ghy sijn / ende dien modder op  
 dese onse tijden niet toeren / op dat ick de verbit-  
 terthepdt van uwe Secte / in eene uiterste ras-  
 nge ende furie niet en verandere. Weest dan ghegroet  
 ende als ghe de Roomsche Kercke noch wilt kommen  
 leeren / siet dat ghe beter studeert: Want ten is by  
 ons niet gheen praeten / noch segghen te doen / ghy  
 moet lustich argumenteren / ende uwe segghen niet ba-  
 ste slot. redenen binden.

Ondertusschen mooght ghy eens sien hoe netteken  
 dese spreuke van Augustinus *lib. 2. contra Faustum, cap. 19.*  
 op u / en uws ghelijcke past.

Dit is de ghewoonte der ketteren, datse gantschelijck  
 wech-nemen de heele autoriteyt vande schriftuere, om  
 dat elck in't besonder sijn eyghen vernuft te raede gaet,  
 om te weten wat hy in elcke schriftuere voor goet moet  
 keuren, ende wat hy verwerpen moet; dat is te seg-  
 ghen, datse haer ghemoet niet en onderwerpen aen de  
 autoriteyt vande schriftuere om te ghelooven, maer  
 datse de schriftuere aen haer eyghen vernuft onderwet-  
 pen; niet dat haer yets behaecht om dat het in de ver-  
 heven autoriteyt der schriftuere ghelesen wort, maer  
 daerom schijnt het daer gheschreven te sijn om dat het  
 hun soo belieft. Vaert wel.

F I N I S.